

szerzi ezt az örömet az udvarnak 1630-ban, de ígéretet vesz arra, hogy egy év múlva a király új országgyűlést hív össze. Új országgyűlést azonban éveken át nem tartott a király, mikor pedig a fölhalmozódott sérelmek egy részének elintézése végett a nádor törvényszéket hirdet az új országgyűlés előtt, a törvényszék megtartását letiltja a király. Gyanús az udvarnak az is, mikor Esterházy megbeszélést tart az alsó- és felsőmagyarországi vármegyékkel. Megint ellentétbe jut az udvarral, mikor a kihalt Thurzók vagyonát az ország céljaira kívánja lefoglaltatni. A magyar nemzet érdekének szolgálata változtatja meg vallásügyi magatartását. Ő is kergettette a prédikátorokat saját birtokairól, később fékezi önmagát és fékezni igyekszik hitsorsosainak túlbuzgalmát is. Belátja, hogy a hit Isten ajándéka. Hivatkozik jeles katolikus teológusokra, akik azt mondták, hogy a közjó érdekében meg lehet tűrni a protestánsokat. Elismeri, hogy az üldözésekben a katolikusok az erőszakosabbak; véleménye szerint Bethlen Gábor fölkelését is a templomok ügye idézte elő. A protestánsokkal való kiegyezést ajánlja a lipcei csata (1642) után is, de amint Hajnal írja: «az ország fennmaradásának érdekeit ezúttal is feláldozta az udvar azért, hogy a vallás kérdésében engedékenységre ne kelljen kényszerülnie». A magyar érdekekért folytatott küzdelem közben Esterházy mindjobban megismerte az udvar egyéb céljait és egyre szélesebb körre terjesztette ki fől-szóalásait. Beleszólt a török békeügybe, kifogásolta, hogy Konstantinápolyban német ember képviseli Ferdinándot, ajánlotta a lengyel szövetséget, beleszólt a németországi ügyekbe. Az elért eredmény alig több az eredménytelenségnél, de az ismert nehézségek között ez is nagy eredménynek tekinti Hajnal. Maga Esterházy talán legjobban tudta ezt, de

azért annyira bántotta őt az eredménytelenség, hogy élete végén a protestánsokkal való megegyezés előmozdítása érdekében «mintha végzetes lépésekre készült volna elkeseredésében». Az ellenzék vezéreinek megmutatta — titok leple alatt — régebbi emlékiratait, azokat az iratokat, amelyeket mint hű szolgának a királynak kívül másnak mutatnia nem lett volna szabad. Az ellenzék vezérei azonban emlékeztek arra, hogy a régebbi országgyűléseken milyen erőszakosan viselkedett az ő kívánságaikkal szemben Esterházy. Nem tudták, hogy az, amit velük szemben védett a nádor, kompromisszum eredménye volt s azt épen Esterházy csikarta ki a királytól, azon túl tehát további engedményre számítani nem lehetett. Az ellenzék vezérei ezt nem tudták és nem bírtak fölmelegedni Esterházyval szemben. Lemondását azonban épen úgy nem kívánták, amint nem fogadta el a király sem, Esterházy Miklós tehát nádornak maradt mindaddig, amíg testben-lélekből megörve sírjába szállott.

Török Pál.

Thomas Mann : Mario und der Zauberer. (S. Fischer Verlag, Berlin, 1930.) Thomas Mann e legutóbbi kötete, az író szerint, «egy tragikus úti élmény», voltaképp hosszabb novella, mely azonban hangszerelése, a benne elmondott dolgok tudatos felnövelése által kilátóponttá is válhatik. Novellisztikus meseanyagának megismeréséhez egy rövid vázlat elegendő. Az író családjával egy olaszországi fürdőhelyen nyaral. Egy este megnézi Cipollának, a híres hipnotizőrnek a mutatványait. Cipolla a közönségből kiválasztott személyeken az akaratátvitel közismert példáit mutatja be. Az utolsó így kiválasztott médium, Mario, egy kávéházi pincér, legintimebb érzelmeiig vetkőzik le a szuggesztív akarat hatása alatt. Öntudatra ébredvén, előkapja revolverét és agyonlövi a bűvészt.

E fatális s egyben felszabadító vég egy fokozódó atmoszférikus nyomású előkészítésre teszi rá a zárópecsétet. Azok az apró, a végzetes revolverlövessel látszólag semmi összefüggésben nem levő események, melyek az elbeszélésnek majdnem első felét kitöltik, mint a wagneri «Wotans Unwillenmotiv»-ok villannak fel már az első mondatától kezdve. «Unangenehm . . . abstoßend . . . Verdruß . . . kein rechtes Behagen . . . Stempel des Unbehaglichen . . . abscheulich . . . Greuel» — e stílcrecendo elemei kötik össze a szinte várt és akarattal keregett főtételt az inkább hangulat-teremtő, mint a meseorganizmus szervezést keltő előjátékkal. Gyanút keltő előkészítés, még gyanúsabb főtétel! Vajjon nem azoknak van-e igazuk, kik e novellában az irodalmi formák alá takart politikai véleményt keresik? A bizonyítójegek maguktól kínálkoznak s Mann maga is segítségünkre jön ehhez a magyarázathoz. A kezdő, irritáló esetek túlnöveltetnek igazi jelentőségükön, mindegyik «sub specie nationis» jelenik meg, mindegyik alkalom, hogy a mai Olaszországnak egy, az író lelkében preformált generális arcképe alakuljon ki belőle. Az író és családját egy olasz hercegnő kedvéért kiköltöztetik a szállóhól: bizantinizmus, csúszó-mászó korrupció; egy nevetlen olasz kölyök zavarja a fürdőzők nyugalmát: rá tarti, tekintetlen közhangulat; az író nyolcéves kislánya fürdőruháját meztelenül öblíti ki a tengerparton, a honi közönség ebben Itália vendégbarátságának, sőt a nemzeti méltóság megsértését látja: szemforgató farizeizmus, rendszabályi reakciókkal takarított erkölcsi züllés. Az egész mai olasz közszellem érdemjegyeket kap ez apró események kapcsán, igen határozott és félre nem érthető megfogalmazásban, olyan érdemjegyeket, melyeket csak a gyorsan általánosító, személyében érintett és politikailag

másutt álló idegen adhat. S végül magának a hipnotizőr Cipollának szereplése, ez a majdnem «Haupt- und Staatsaktion», egy a szemfényvesztő szuggesztivitás jelképe mögé rejtett, beszélni szerető mai olasz kormányelnökkel a főszerepben! Hisz nem kisebbről van itt szó, mint egyéni akaratok hiábavaló küzdelméről egy parancsoló akarat ellen. Mindegyik médium elbukó szabadsághős, mártírija az egyéni és általános emberi méltóságnak, maga Cipolla pedig, «die Personifikation von alldem», gyűjtőlencséje mindazoknak a kellemetlen eseteknek, melyek az író már elbeszélése első felében politikai véleményadásra indították. Ki merné így tagadni, hogy Thomas Mann a politikai ítéletet öltöztette nagyon is áttetsző ruhába? «Betrachtung eines Politischen.»

S mégis, kezdetben csak azzal a bizalmatlansággal, mely a feltűnően kézenfekvőt nézi, majd egyre biztosabb mozdulattal kezdi az ember eltolni az útból ezt az értelmezést. Amint Thomas Mann stílnaturalizmusa sem leleplező, hanem inkább leleplező s főként sohasem önmagáért való, úgy e politikai naturaliak mögött is egy egyetemesebb, mondjuk ki mindjárt, irodalmibb érdekű gondolat búvik meg. Azt nem lehet eltagadni, hogy a «Mario und der Zauberer» ítéletmondás, de ezt az ítéletet nem a kényes idegű, demokrata européer mondja az egészségére büszke, abszolutisztikus nacionalizmus felett, hanem az északi lélek a déli felett. Az az egyoldalú és misztikus vonzás szűnik meg, melyet Itália gyakorolt az északi lélek német válfajára. Valamikor a német lélek egyensúlykeresése volt ez s a századokon át vágyott egyensúlyt a winckelmanni megfogalmazású «stille Einfalt und edle Größe» Goethe számára meg is adta. Nietzsche már semlegesíti a titokzatos mágnes erejét, megmutat-

ván az apollói zártság mellett a dionysosi lazultságot is. Az így kinyílt úton Thomas Mann az utolsó lépést teszi meg. Az olasz ég, teljes szimbólumértékével, elveszti varázserejét. «Gewiß, es ist klassisches Wetter, das Klima erblühender Menschheitskultur, die Sonne Homers, und so weiter. Aber nach einer Weile, ich kann mir nicht helfen, werde ich leicht dahin gebracht, es stumpfsinnig zu finden . . . die ungeheure Naivität und Ungebrochenheit des Lichtes . . . läßt tiefere, uneinfachere Bedürfnisse der nordischen Seele auf veröndende Weise unbefriedigt und flößt auf die Dauer etwas wie Verachtung ein.» Maga az olasz nyelv, a csodált, az irígylett dalamú, «ein Ärgernis für sich», hiszen az sp-t németes schp-nek ejtik s csak az irónia nevezheti «antik hősök jajsavá»-nak a tengeri ráktól megcsípött olasz gyerkőc eszeveszett kiabálását. A közellátó német naturalizmus lehántja az ősi minta minden irodalmi kéréget, hogy ne maradjon meg belőle más, mint a holt Cipollából a bűvészszínpadon: «össze-visszadobált ruhák és ferde csontok tömege».

Thomas Mann régibb művei közül főként kettő jelzi az e pontig vívó utat: a «Der Tod in Venedig» (1913) és a «Zauberberg» (1924). Az első még csak az egyszülyt kereső északi intellektus küzdelme a déli ég alatt fel szabadult halálos démonokkal szemben; a «Zauberberg»-ben már az egész latin-görög humanizmus megfosztódik egyetemes jellegétől s csak mint más egyenjogú életformák társa harcol az ember birtokbavételeért. A «Mario und der Zauberer» pedig a politikum késével vágja el azokat a köteleket, melyek az önállósulni akaró német klasszicizmust kiindulópontjához rögzítették.

Kerecsényi Dezső.

✓ **Fábián Béla: Ezer ember asszony nélkül.** (Budapest, Athenaeum, 400 oldal.) Büntető-tábor Krasznaja-

Rjescskán, Kelet-Szibéria, kínai határ, három méter magas fakerítés, csukott kapu, őrtornyok, fegyveres strázsa, vidékek és szokások, állandó szökési tervek és hasztalan kalandok: ime, ilyen elemekből van összetéve ez az írás. Természetesen a bolsevizmusról sem felejtkezik meg, szerepel benne a cár is, Rasputin is, Lenin is, sőt a pirosbetűs címnek is eleget tesz: megvillan a betűk erdejében az aszszony fantómja is, a palotától a kunyhóig.

Azonban ez a könyv nemcsak hadifogoly-eseményeket akar regisztrálni, hanem ígér egyéb bensőbb célt is: éreztetni akarja azokat az örök érzéseket és halálos gyűlölségeket, melyek a fogolytábor zárt világában mutatkoznak. A fogolytáborban «minden érzés meghosszabbodik és a jelentőségében megnő, mert nincsen külvilág, mely az érzések erejét csökkenti».

Ennek az alap gondolatnak jegyét hordja homlokán Fábián Béla könyve.

Amint már az első lapokból kiviláglik, maga a szerző is hadifogoly volt, tehát a könyv tulajdonképpen hadifogoly napló. A szerző mégis a vázolt eseményeket valami kerek-szerű regényformába önti, persze ez a kerekesség nem a flaubert-i regény művészi befejezettsége, hanem az ügyes zsurnaliszta és regényolvasó kultúremler rutinja.

Fábián Béla ügyessége ezzel nincs kimerítve. Ügyes volt ő már a fogóságban is. Hamar feltalálja magát, midőn a taskent-i idillikus tájokról — ahol (csettintve jegyzi meg) nőkkel együtt meztelenül fürödtek a folyó vizében — a zord, állig begombolkozott Krasznaja-Rjescskára deportálják. De nem sokáig kellett itt szorongania egy-egy szobában ötvenedmagával szenvedő tisztársai között. Egy-kettőre lapot indít a táborban s irányítója lesz sok ezer és ezer megrekedt életnek. S ami szintén nem megvetendő: külön hatalmas szer-